

В. П. ШУШАРИН

КРЕСТЬЯНСКОЕ ВОССТАНИЕ В ТРАНСИЛЬВАНИИ (1437—1438 гг.)

Изд. Академии Наук СССР, Москва 1963. 226 л.

(Az 1437—1438. évi erdélyi parasztfelkelés)

A Budai Nagy Antal vezette erdélyi parasztfelkeléssel már a polgári történettudomány is foglalkozott, s különösen a felszabadulás óta eltelt időszak marxista kutatásai nagy mértékben irányították rá az érdeklődést erre a kérdéskörre, kiderítették a mozgalom huzita kapcsolatait, stb. Mind a magyar, mind a román marxista történettudomány nem egy alkotása elemezte magát a mozgalmat és annak szűkebb, erdélyi előzményeit.

Különösen örvendetesnek kell tartanunk, hogy a szovjet történészek körében is olyan élénk érdeklődést váltott ki a felkelés, hogy egy fiatal szovjet tudós külön könyvet írt róla. S nem is csak egyszerűen a mozgalomról, hanem annak szélesebb, összmagyarországi háttéréről is. V. P. Susarin, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa, aki már hosszabb ideje foglalkozik a magyar feudalizmus kérdéseivel, ebben a könyvében a XIV. századnak és a XV. század első felének egész magyarországi agrártörténetét kívánta feldolgozni, hogy a szélesebb magyarországi háttérből magyarázza meg a mozgalmat. Könyve nagyobb részében éppen ezeket az előzményeket tárgyalja. Imponálóan széleskörű forrásanyagra támaszkodva, a magyarországi kiadott okleveles anyag egészében elmélyülve vázolja fel az agrárfejlődés fő vonásait. Különösen nagy figyelmet szentel a paraszti szolgáltatások kérdésének, s az egész másfél évszázados korszakon keresztül a szolgáltatások állandó növekedését mutatja ki, utal arra, hogy nemcsak a földesúri terhek nőttek állandóan, miközben az uralkodó terményjáradék mellett egyrészt megjelenik a pénzjáradék, s tekintettel az árugazdálkodás viszonylag fejletlen voltára, jelenti a paraszti gazdálkodás súlyos megterhelését, másrészt a munkajáradék is újból jelentkezik, hanem ezzel párhuzamosan még az állami és egyházi szolgáltatások is súlyos teherként nehezdednek a jobbágygazdaságra. A szolgáltatások állandó növekedésével, amelyet másfél évszázados folyamatnak tekint, magyarázza meg a nagy paraszti megmozdulást.

Könyvének kisebb részében foglalkozik magának a felkelésnek a történetével, röviden utalva a vizsgált korszak egyéb paraszti megmozdulásaira. Ebben a részben is mindenütt az eredeti forrásokig nyúlt vissza a szerző, s néhány helyen más interpretációt javasol, mint az eddigi irodalom. Így például úgy véli, hogy Kolozsvár elfoglalása még a mozgalom második, felemelkedő szakaszában, a legnagyobb paraszti erőlködés idején ment végbe, tehát valamikor 1437 nyarán, talán még az első kolozsmonostori egyezmény előtt, nem pedig az év végén, amikor a felkelés már hanyatlóban és védekezőben volt. A mozgalom részvevőinek ideológiáját nem a két egyezség alapján rekonstruálja, hiszen ezek a tárgyalások során megszületett kompromisszumnak az uralkodó osztály képviselői által való feljegyzését jelentették, hanem a Marchiai Jakab által a pápának jelentett huszita tézisek alapján; s ezért jut arra a következtetésre, hogy a felkelő magyar és román jobbágyok teljes mértékben a radikális huszita ideológiát vallották, a huszita mozgalom első, 1421 előtti korszakának a tételeit. Befejezésül hangsúlyozza a felkelés nagy történelmi jelentőségét a magyar és a román nép közös antifeudális harcainak sorában.

Mind az agrárfejlődésről szóló általános részhez, mind a felkelést tárgyaló második részhez a szerző külön historiográfiai fejezeteket csatolt, amelyekben ugyancsak tanújelét adja annak, hogy nemcsak a kérdés forrásanyagát, hanem eddigi irodalmát (magyar és román nyelvű irodalmát egyaránt) kitűnően ismeri. Kár, hogy ebben az áttekintésben túlságosan csak a kérdés feldolgozására koncentrált a figyelmét, így helyenként eltéveszti az arányokat, jelentéktelen munkáknak is olyan jelentőséget tulajdonít, mint vezető polgári történészek alapos feldolgozásainak, s így nem tudja kellőképpen beilleszteni a kérdés historiográfiáját a polgári magyar történetírás fejlődésének egészébe, néhol egyes képviselőinek az értékelésében bizonyos tévedések és aránytalanságok mutatkoznak. Ez újból felhívja a figyelmet arra az amúgy is sokat hangoztatott feladatra (amelynek a megvalósításából azonban eddig csak nagyon kevés, bár igen tiszteletreméltó alkotás született), hogy többet kell foglalkozni a magyar történetírás történetével, egyes irányzatainak elemzésével; hiszen ezt a feladatot egyes kérdések historiográfiájának az ürügyén még a legszorgosabb kutatómunkával sem lehet megoldani.

Végeredményben tehát V. P. Susarin munkáját mint a magyar történetírás iránti külföldi érdeklődés egyik alapos, szép példáját nagy örömmel kell üdvözlönnünk, egyes tévedései elsősorban saját munkánk hiányosságaiból fakadnak.

NIEDERHAUSER EMIL

И. Г. КОЛОМИЕЦ

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ И ОБЩЕСТВЕННОЕ ДВИЖЕНИЕ В ЗАКАРПАТЬЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX СТОЛЕТИЯ

I. Сельское хозяйство и аграрные отношения. Изд. Томского университета, Томск 1961.
404 l.

(A gazdasági és társadalmi viszonyok és a társadalmi mozgalom Kárpátalján a XIX. század második felében. I. A mezőgazdaság és az agrárviszonyok)

A kárpátukránok és Kárpátalja történetére vonatkozólag nem sok munka látott eddig napvilágot, sem nálunk (még a régebbi polgári történetírást is beleszámítva), sem a Szovjetunióban. Az itt ismertetett könyv szerzője, I. G. Kolomicz tomszki egyetemi tanár bevezetőjében is erre panaszkodik, s a magyar irodalomból egyedül Perényi József-nek 1957-ben orosz nyelven megjelent munkáját említi, s ezt a munkát azután sokszor idézi is. Annál örvedetesebb, hogy egy szovjet kutató vállalta a feladatot, hogy alaposan feltárja a klasszikus kapitalizmus korának egész gazdasági és társadalmi problematikáját az egykori Magyarországnak ezen a területén. (A történeti feldolgozások csekély száma szinte szimbolikusan utal arra, hogy Kárpátalja mennyire elhanyagolt terület volt ennek a Magyarországnak.)

A szerző igen széleskörű anyag alapján dolgozott. A kárpátaljai területi levéltár anyagának gondos felhasználása mellett a korabeli magyar statisztikai kiadványokat is sűrűn forgatta, s amennyire lehet (a felvételek természeténél fogva), fel is használta. A hegyvidéki akció idejéből viszonylag bőségesen felhasználta a korabeli magyar sajtóanyagot, sőt a budapesti orosz főkonzulok jelentéseit is gyakran idézi az egykori orosz külügyminisztérium levéltárból, valamint korabeli orosz sajtóanyagot is; tehát jónéhány olyan forrást szőlalt meg, amelyhez magyar kutató eddig nem fért hozzá.

Ezt a nagyarányú anyagot a szerző két kötetben kívánja feldolgozni. Az első az agrárkérdést tárgyalja részletesen, a második kötet pedig az ipar és a kereskedelem fejlődését, valamint a kárpátukrán lakosságnak a társadalmi és nemzeti elnyomás ellen vívott harcát mutatja be. Ugyancsak ebben a kötetben kívánja majd közreadni az elemző historiográfiai áttekintést.

Az első kötet anyagát a szerző három fejezetben csoportosította. Az első a mezőgazdaság porosz-utas fejlődését vizsgálja, a második a mezőgazdaság tőkés fejlődésének főtendenciáit, a harmadik pedig a kárpátaljai parasztság elnyomorodásának folyamatát.

Bár a szerző időnként kitekint a szomszédos megyékben élő kárpátukrán lakosságra is, amikor forrásai egyes problémáknál ennek számbavételét lehetővé teszi, az esetek többségében mégis a négy kárpátaljai megye, Bereg, Máramaros, Ung és Ugocsa adataival operál, ezek fejlődését vizsgálja. Rövid természetföldrajzi áttekintés után az első fejezetben belül sok részletadattal világítja meg a parasztság földfosztásának menetét az abszolutizmus korában, a nem úrbéres jellegű földek visszavételét stb., olyan jelenségeket, amelyek az egész ország viszonylatában nálunk már eléggé ismertek. Utána a magyar statisztikai anyag alapján a nagybirtok itteni fennmaradását vizsgálja meg.

Az egész agrárstruktúra vizsgálata során pontos számadatokat hoz a földtulajdonosok kategóriáiról: az agrárproletariátus (ide számítja azokat az 5 holdon aluli paraszti gazdaságokat, amelyek földtulajdona nem biztosította a család megélhetését) az összes tulajdonosok 51%-át tette ki, s a földterület 6,37%-a volt az övék. Kisparasztinak tekinti a zömében 5—10 holdas paraszti gazdaságokat (a gazdaságok 21, 73, ill. a föld 10,45%-a), a középparaszti kategória felső határát 15—20 (a hegyes vidékeken 30) holdban vonja meg (16,51, ill. 15,34%), a nagyparaszti gazdaságoknál pedig 100, ill. 150 holdban (9,93, ill. 22,94%). A nagybirtokon belül is három kategóriát különböztet meg, a középbirtokot (100—200 hold között, 0,39, ill. 3,66%), a nagybirtokot (200—1000 hold között, 0,32